

ANAYASA HUKUKU

Ünite 1 (Anayasa Kavramı, Anayasalcılık Akımı Ve Anayasa Çeşitleri)

1_ Anayasa Nedir? Bir devletin organlarının kuruluş, işleyiş ve aralarındaki ilişkileri ve devletle birey arasındaki ilişkilerin temel kurallarını belirleyen üstün bir kanundur.

2_ Anayasa Hukukçusunun İlgil Alanı Nedir? Sadece anayasa metnini değil, ülkenin anayasal ve siyasal hayatıyla çok yakından ilgili olan, seçim kanunları, siyasi partiler kanunları, yasama meclisleri içtüzükleri ve temel hakları düzenleyen kanunlar gibi diğer kanunları da içine alır. Bunların dışında, diğer hukuk dallarında olduğu üzere, yargı kararları (içtihatlar) ve bilimsel eserler (doktrin) anayasa hukukunun da önemli kaynaklarıdır.

3_ Dünyada İlk Yazılı Anayasa Metni Ne Zaman Yazılmış? İngiliz İhtilali sırasında kabul edilmiş ve ömrü pek kısa sürmüş olan "Instrument of Government" (Hükümet Aracı) adlı bir belgedir.

4_ Bugünkü Anlamında İlk Anayasalar Hangileridir? 1787 ABD ve 1791 Fransa anayasalarıdır. 19. ve 20. yüzyıllarda anayasalcılık akımı hız kazanmış ve pek çok devlet birer anayasa kabul etmiştir. Bilindiği gibi, ilk

5_ Osmanlı-Türk Anayasası Ne Zaman İlan Edildi? 1876 yılında kabul edilmiş olan "Kânûn-i Esâsî"

6_ Toplum Sözleşmesi Nedir? İnsanların hayatlarını ve haklarını güvenceye kavuşturmak amacıyla, bir kısım haklarını üstün bir otoriteye (devlete) devretmeleridir.

7_ Anayasacılık Nedir? Devlet iktidarının yazılı bir anayasa ile sınırlandırılması amacını güden siyasal bir akımdır.

8_ Sınırlı Devlet Nedir? Devlet iktidarının kişisel özgürlükler lehine etkin bir şekilde sınırlandırıldığı devletlere denir.

9_ Anayasacılık Akımının Temel Amacı Nedir? Devlet iktidarını sınırlandırmak, başka bir deyişle "sınırlı devlet"i yaratmaksa, dikey bölüşümün de yatay bölüşüm kadar etkili bir yöntem olduğunda kuşku yoktur.

10_ Federal Devlet, Üniter (Tekçi) Devletin Karşısı Olarak Kullanılmaktadır. Gerçekten, İki Yönetim Siste- Mi Arasında Önemli Farklar Vardır:

- Üniter devlette tek bir anayasa, tek birer yasama, yürütme ve yargı organı ve ülkenin tümünde birörnek şekilde uygulanan tek bir hukuk sistemi mevcuttur. Federal devlette ise birliği oluşturan ünitelerden her birinin (ABD'de bunlara "states" yani devlet denilmektedir) kendisine özgü anayasası, yasama, yürütme ve yargı organları ve kendi hukuku vardır. Elbette bu ünitelerin kanunları, federal anayasaya ve federal kanunlara aykırı olamaz. Ancak bunlara aykırı olmamak şartıyla, her ünite, kendi iç işleyişini düzenlemekte serbesttir.
- Üniter devlette merkezî yasama organı, kural olarak, yerel yönetim birimlerinin yetki ve görev alanlarını serbestçe belirleyebildiği hâlde, federal devlette merkezî devletle federe devletler arasındaki yetki bölüşümü, federal anayasa ile düzenlenmiş, dolayısıyla federe devletlerin görev ve yetki alanları anayasal güvence altına alınmıştır. Bu yetki bölüşümü, ya federal anayasada merkezî devlete ait yetkilerin sayılarak geri kalanların tümünün federe devletlere bırakılması ya da federe devletlerin yetkilerinin sayılarak geri kalanların merkezî devlete bırakılması şeklinde gerçekleştirilebilir. ABD bunlardan birincisine, Kanada ise ikincisine örnektir. Ancak her iki hâlde de yetki uyuşmazlıklarını çözmek, gerek federal devletin, gerek federe devletlerin anayasadaki yetki bölüşümünü ihlal etmelerini önlemek üzere,
- Federal ve federe devlet kanunlarının federal anayasaya uygunluğunu denetleyecek bir anayasa yargısının mevcut olması zorunludur. Federal devlette federe devletler, federal devlet iradesinin oluşumuna devlet olarak katılırlar. Bunun yolu, federal devletlerde yasama organının mutlaka iki meclisli olması, nüfus esasına göre halkı temsil eden birinci meclislerin yanında federe devletleri, çoğu zaman eşit şekilde devletler olarak temsil eden bir ikinci meclisin bulunmasıdır. Mesela ABD'de yasama organı (Kongre), nüfus esasına göre halkı temsil eden Temsilciler Meclisi ve federe devletleri temsil eden Senato olmak üzere, iki meclisten kuruludur. Senato'da bütün federe devletler, nüfusları ne olursa olsun, eşit senatörle temsil edilirler. Kısacası, federal devletlerde iki meclis sistemi, federalizmin doğal sonucudur. Üniter devletlerde ise böyle bir zorunluluk yoktur. Üniter devletler tek meclisli veya iki meclisli olabilirler.

11_ Çağdaş Demokrasiler Arasında Federal Sistemin Örnekleri Olarak Hangileridir? ABD, Kanada, Brezilya, Meksika, Almanya, Avusturya, Hindistan, Rusya sayılabilir.

12_ Yerinden Yönetim Sisteminin Deki Devletlere Örnek Verin? Daha ileri bir şekli de bölgelere, federe devletler düzeyinde olmasa da oldukça geniş yetkiler ve özerklik tanıyan bölgesel yönetim sistemidir. Bunun çağdaş örnekleri arasında İspanya, İtalya ve Birleşik Krallık'a değinilebilir.

13_ Yazılı Bir Anayasa Sahip Olmayan Ülke Hangisidir? İngiltere, yazılı bir anayasaya sahip olmamakla birlikte, çok güçlü anayasal gelenekleri, yaygın ve güçlü demokrasi kültürü ve etkin sivil toplum kuruluşları sayesinde bir anayasal devlettir.

14_ Katı Anayasa Nedir? Değiştirilmesi normal kanunlardan farklı ve daha güçleştirici şartlara bağlanmış olan anayasadır.

15_ Bir Anayasayı Tümden Yeniden Yapma İktidarına "asli kurucu iktidar" o anayasayı kendi koyduğu değiştirilme kurallarına uygun olarak değiştirme iktidarına da "tali (türevsel) kurucu iktidar" adı verilir.

Ünite 2 (Türkiye’de Anayasa Gelişmelerine Genel Bakış)

16_ Ferman nedir? Padişah buyruğudur.

17_ Mutlakiyet nedir? Bir hükümdarın kayıtsız şartsız idaresi altında bulunan hükümet şeklidir

18_ Meclis Hükümeti nedir? Yasama ve yürütme kuvvetlerinin, yasama organında birleşmesi ile oluşan hükümet biçimidir.

19_ Kuvvetler Ayrılığı nedir? Devletin yasama, yürütme ve yargı iktidarlarının farklı devlet organlarına verilmiş olmasını ifade eder

20_ Başkanlık Hükümeti nedir? Yasama ve yürütme kuvvetlerinin, birbirinden kesin olarak ayrıldığı hükümet biçimidir.

21_ Parlamenter Rejim nedir? Yasama ve yürütme kuvvetlerinin, yumuşak ve dengeli biçimde ayrıldığı rejim modelidir

22_ Yasama ve yürütme kuvvetlerinin yürütme organında birleşmesi, mutlak monarşilerde ve diktatörlüklerde söz konusu olur

23_ Kuvvetler ayrılığı rejimleri de ikiye ayrılır.

- Yasama ve yürütme kuvvetlerinin birbirinden kesin olarak ayrıldığı sistemlere başkanlık hükümeti,
- bu kuvvetlerin yumuşak ve dengeli biçimde ayrıldığı sistemlere de parlamenter rejim adı verilmektedir

24_ Görülüyor ki Millî Mücadele döneminin hükümet sistemi, yasama ve yürütme güçlerinin TBMM’de toplanmış olması, bakanların teker teker Meclis tarafından seçilmeleri, meclisin bakanları her zaman değiştirebilmesi ve onlara yön verebilmesi, buna karşılık Bakanlar Kurulu’nun meclise karşı kullanabileceği hiçbir hukuki silahın (örneğin, fesih yetkisinin) mevcut olmaması ve bir devlet başkanlığı müessesesinin yaratılmamış bulunması bakımlarından, tam bir meclis hükümeti örneğidir.

25_ I.TBMM Dönemi hangi tarihler arasında (1920-1923)

26_ Padişahlık resmen ne zaman bitti? Nitekim TBMM, 30 Ekim ve 12 Kasım 1922 tarihli, 307 ve 308 sayılı iki tarihî kararıyla, Osmanlı İmparatorluğu’nun sona erdiğini ve padişahlığın 16 Mart 1920 tarihinden geçerli olmak üzere tarihe karışmış olduğunu ilan etmiştir.

27_ Cumhuriyeti ilan eden ve 1924 Anayasası’nı hazırlayan hangi meclistir? II. TBMM olmuştur

28_ Yeni Anayasa ne zaman kabul edildi? 20 Nisan 1924’te TBMM tarafından kabul edilerek, 23 Nisan 1924’te yayınlandı.

29_ 1924 Anayasası’nın bazı temel ilkeleri aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

Hükümet Sistemi, Anayasanın Sertliği, Laiklik, Kamu Hürriyetleri, 1924 Anayasası’nın Uygulanması

30_ 1924 Anayasası’nın meclis hükümetini andıran yönleri şunlardır:

- Anayasaya göre, “Türk Milletini ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi temsil eder ve Millet adına egemenlik hakkını yalnız o kullanır” (m.4). “Yasama yetkisi ve yürütme erki Büyük Millet Meclisi’nde belirir ve onda toplanır” (m.5).
- Meclis, hükümeti her zaman denetleyebileceği ve düşürebileceği (m.7) hâlde, hükümetin meclisi feshetme yetkisi yoktur. Öte yandan,

31_ 1924 Anayasası, bazı yönleriyle de parlamenter sistemi andırmaktadır:

- ✓ Meclis, yasama yetkisini kendi kullandığı (m.6) hâlde, yürütme yetkisini ancak Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu eliyle kullanabilir (m.7). Öyleyse, yürütme yetkisi teorik olarak mecliste bulunmakla beraber, meclisin yürütme işlemlerini bizzat yapması söz konusu değildir. Bu sistemi, anayasacılarımız, kuvvetler birliği ve görevler ayrılığı sistemi olarak adlandırmıştır.
- ✓ Hükümetin kurulması konusunda parlamenter sisteme uygun bir model kabul edilmiştir. Anayasanın 44. maddesine göre “Başbakan, Cumhurbaşkanı’nın Meclis üyeleri arasından tayin olunur. Öteki bakanlar, Başbakanca seçilip tamamı Cumhurbaşkanı tarafından onandıktan sonra meclise sunulur. Meclis toplanık değilse sunma işi meclisin toplanmasına bırakılır. Hükümet, tutacağı yolu ve siyasi görüşünü en geç bir hafta içinde meclise bildirir ve ondan güven ister”.
- ✓ 1924 Anayasası, parlamenter sistemin temel ilkelerinden biri olan hükümetin kolektif sorumluluğu ilkesini açıkça kabul etmiştir. Anayasanın 46. maddesine göre “Bakanlar Kurulu, hükümetin genel politikasından birlikte sorumludur”

32_ Laiklik hangi tarihte kabul edildi? 1937 değişikliği ile de laiklik ilkesi resmen kabul olunmuştur.

33_ 1924 Anayasası kaç partilidir? İki kısa çok partili hayat denemesi (1925’te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve 1930’da Serbest Fırka) bir yana bırakılırsa, 1946 yılına kadar tek partili;

34_ Çoğulcu Demokrasi nedir? Siyasal çoğunluğun etkin şekilde sınırlandırıldığı ve çeşitli siyasal ve sosyal güçlerce paylaşıldığı

demokrasi anlayışı.

35_ Çoğunlukçu Demokrasi Anlayışı nedir? Çoğunluk iradesinin daima kamu iyiliğine yöneldiği ve hiçbir zaman yanılmadığı varsayımına dayanır

36_ 27 Mayıs 1960 müdahalesi ile iktidara geçen Millî Birlik Komitesi (MBK) neler yapmıştır? Kabul ettiği 1 Sayılı Kanunla, 1924 Anayasası'nın birçok hükmünü değiştiren geçici bir anayasa düzeni kurmuştur. Bu Anayasaya göre, MBK, TBMM'nin yetkilerine sahiptir. Komite, yasama yetkisini bizzat, yürütme yetkisini de kendi seçtiği bakanlar eliyle kullanacaktır. Bakanları, Devlet Başkanı tayin etmektedir. MBK, bakanları denetleme ve istediği takdirde azletme yetkisine sahiptir. Geçici anayasanın meydana getirdiği Devlet Başkanlığı makamı; Cumhurbaşkanı, Başbakan, Baş komutan ve MBK Başkanlığı yetkilerini kendisinde birleştirmiştir.

37_ 1924 Anayasası nasıl bir sistem kurmuştur? Meclis hükümeti ile parlamenter rejim arasında karma bir sistem kurmuştur.

_ Hak ve hürriyetin özü nedir? Anayasa Mahkemesi'nin çeşitli kararlarına göre, eğer bir sınırlama, bir hak ve hürriyetin kullanılmasını imkânsız kılıyor veya aşırı derecede güçleştiriyorsa, o hak veya hürriyetin özüne dokunmuş olacaktır. Hürriyetlerin özünün ne olduğunu, bütün hürriyetler için genel olarak tanımlamaya çalışmaktansa, bunu her hürriyetin kendi özelliklerine göre saptamak daha doğru olur. Gene de bu konuda bazı genel ölçüler koymak mümkündür. Mesela bir hürriyetin kullanılmasının idari makamların iznine bağlanması, o hürriyetin özünü zedeleyici bir sınırlama olarak kabul edilebilir.

38_ Sosyal Devlet nedir? Devletin sosyal barışı ve adaleti sağlamak amacıyla toplumsal ve ekonomik yaşama müdahalesini gerekli kılan devlet anlayışıdır.

39_ 1961 Anayasası'nda vesayetçi anlayışın izleri birkaç noktada kendini göstermektedir:

- ✓ Cumhuriyet Senatosu, tümüyle seçilmiş üyelerden oluşmamıştır. Askeri müdahaleyi gerçekleştiren MBK'nin 13 Aralık 1960 tarihindeki başkan ve üyeleri (23 kişi) "yaş kaydı gözetilmeksizin" (yani ömür boyu) Cumhuriyet Senatosu'nun tabii üyesidir. Ayrıca, Cumhurbaşkanı'na on beş üye seçme hakkı tanınmıştır (m.70). Anayasanın Cumhurbaşkanlığı'nı da esas itibarıyla bir vesayet makamı olarak tasarladığı düşünülürse, Senato'nun bu karma yapısı, anayasanın vesayetçi karakterini güçlendirmektedir. Gerçekten, 38 seçimsiz üye, 150 seçimli üye karşısında ciddi bir karşı ağırlık oluşturmaktadır.
- ✓ 1961 Anayasası'nın Cumhurbaşkanlığı'na ilişkin hükümlerinde doğrudan doğruya vesayetçi anlayışı çağrıştıran bir nitelik olmamakla beraber, anayasanın Cumhurbaşkanlığı'nı mümkün olduğunca siyaset üstü, tarafsız bir denge makamı olarak düşündüğü, çeşitli hükümlerinden anlaşılmalıdır. 1961 Anayasası dönemindeki üç cumhurbaşkanının (Cemal Gürsel, Cevdet Sunay, Fahri Korutürk) siyaset dışı ve asker kökenli oluşu, tamamen bir tesadüf eseri sayılamaz.
- ✓ Gene muhtemelen anayasanın bir askeri müdahale ürünü oluşu nedeniyle 1961 Anayasası, askeri otoritenin sivil otorite karşısındaki konumunu güçlendirecek hükümler kabul etmiştir. Bunların en önemlisi, 1924 Anayasası döneminde olmayan Millî Güvenlik Kurulu'nun (MGK) bir anayasal organ olarak kurulmasıdır. "Kanunun gösterdiği Bakanlar ile Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet temsilcilerinden" kurulan bu Kurul, "millî güvenlik ile ilgili kararların alınmasında ve koordinasyonun sağlanmasında yardımcılık etmek üzere, gerekli temel görüşleri Bakanlar Kurulu'na bildirmekle" görevlidir (m. 111). Kurul, görünüşte istişari nitelik taşımakla birlikte, gerek dönemin siyasi Konjonktürü, gerek uygulamada millî güvenlik kavramının çok geniş yorumlanması, gerçekte Kurul'a anayasa metninin çağrıştırdığından çok daha büyük güç kazandırmıştır. 1961 Anayasası'nın askeri otoritelerin sivil otoriteler karşısındaki konumunu güçlendiren başka bir yeniliği de 1924 Anayasası döneminde Millî Savunma Bakanı'na karşı sorumlu olan Genelkurmay Başkanı'nın, Başbakan'a karşı sorumlu kılınmış olmasıdır (m.110)

40_ 1961 anayasasındaki Bu olumsuz oyların şu sebeplerden kaynaklandığı düşünülebilir:

- DP taraftarları, partilerinin iktidarına karşı haksız bir müdahale olarak gördükleri 27 Mayıs Hareketi'ni ve dolayısıyla o hareketin ürünü olan 1961 Anayasası'nı benimsememişlerdir
- Anayasa yapımı sürecinde diğer iki partinin Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) rol almış ve Temsilciler Meclisi'nin büyük ölçüde CHP ağırlığı taşımış olmasına karşılık, geniş DP kitlesinin anayasa yapımından dışlanmış olması, bu kitlenin 1961 Anayasası'nı benimsemesini, kendisini onunla özdeşleştirmesini psikolojik açıdan güçleştirmiştir.

- DP, 1950'lerin hâkim partisidir; 1950, 1954 ve 1957 milletvekili seçimlerinin ilk ikisini bu parti çok açık farkla olmak üzere kazanmıştır. 1960'lı yıllar da DP'nin siyasal mirasçısı olan Adalet Partisi'nin (AP) üstün gücünü devam ettirdiği yıllardır. Parlamentoda normal olarak çoğunluk sağlayabilecek güçte olan bir siyasal eğilimin, 1961 Anayasası ile parlamentonun üstünlüğüne getirilen sınırlamalardan ve siyasal iktidarın, genel oydan kaynaklanmayan organlarla paylaşılmasından rahatsızlık duyması, başka bir deyişle 1960 öncesinin sınırsız çoğunluk hâkimiyetinin özlemini çekmesi, bir ölçüde doğal karşılanabilir.

41_ 1488 Sayılı Kanun'la yapılan 22 Eylül 1971 tarihli değişiklik (bununla 1961 Anayasası'nın 35 maddesi değiştirilmiş ve dokuz geçici hüküm eklenmiştir), ikincisi de 1699 Sayılı Kanun'la yapılan 20 Mart 1973 tarihli değişikliktir. Bu değişikliklerin ana yönleri şöyle özetlenebilir:

- ❖ Yürütmenin güçlendirilmesi: Bu özellik, Bakanlar Kurulu'na kanun hükmünde kararname (KHK) çıkarma yetkisinin tanınmasında (m.64); vergi, resim ve harçların muafiyet ve istisnaları ile nisbet ve hadlerine ilişkin hükümlerde değişiklik yapmaya Bakanlar Kurulu'nun yetkili kılınmasında (m.61); üniversite özerkliğinin zayıflatılmasında (m.120) ve Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu'nun (TRT) özerkliğinin kaldırılmasında (m.121) kendisini göstermektedir.
- ❖ b. Temel haklarda meydana getirilen sınırlamalar: Bu alanda, özellikle 11. maddede yapılan değişikliklerle, bütün temel haklar için geçerli genel bir sınırlama hükmü getirilmesi; çeşitli hak ve hürriyetlerle ilgili anayasal sınırların ve yasal sınırlama sebeplerinin arttırılması; devlet memurlarının sendika kurma hakkının ortadan kaldırılması (m.119); "tabii yargı yolu" yerine "kanuni yargı yolu" ilkesinin getirilmesi (m.32) sayılabilir.
- ❖ Yargı denetimine getirilen sınırlamalar: Bu konuda da özellikle, Anayasa Mahkemesi'nde iptal davası açabilecekler arasında "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde temsilcisi bulunan siyasi partiler" deyiminin "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde grubu bulunan siyasi partiler" olarak değiştirilerek küçük partilerin iptal davası açma hakkından yoksun bırakılması (m.149); Anayasa Mahkemesi'nin anayasa değişikliklerini ancak şekil yönünden denetleyebileceğinin belirtilmesi (m.147); Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'nin (AYİM) kurulması suretiyle, asker kişilerle ilgili idari eylem ve işlemlerin denetiminin Danıştay'ın görev alanından çıkarılması (m.140); üyelerinin atanmasında Bakanlar Kurulu'nun aday göstermesi gibi, hâkimlerin atanmalarındaki genel yöntemden sapan Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin (DGM) kurulması (m.136) sayılabilir. 1971 ve 1973 Anayasa değişiklikleri, bir bakıma 1982 Anayasası'nın habercisidir. Çünkü 1982 Anayasası, 1961 Anayasası'ndan gene aynı yönlerde, fakat bu sefer daha da radikal biçimde ayrılmıştır.

42_ 1961 Anayasası'nın temel niteliklerini ve uygulanmasını açıklayabilmek. Çoğunlukçu demokrasi anlayışından çoğulcu demokrasi anlayışına geçilen 1961 Anayasası'nda bu yönde bazı ilkeler saptanmıştır;

- ❖ Anayasanın üstünlüğü ilkesi,
- ❖ Kuvvetler ayrılığı ilkesi ve devlet iktidarının paylaşılması,
- ❖ Çoğulcu toplum yapısının geliştirilmesi,
- ❖ Temel hakların genişletilmesi ve güçlendirilmesi,
- ❖ 1961 Anayasası ile devletin toplumsal barışı ve adaleti sağlamak amacıyla ekonomik ve toplumsal yaşama müdahalesini ifade eden sosyal devlet ilkesi getirilmiştir.

43_ Osmanlı İmparatorluğu döneminde gerçekleşen Anayasacılık hareketlerini özetleyebilmek. İmparatorluk dönemindeki anayasal gelişmeler merkezi hükümetle âyan temsilcileri arasında 1808 yılında imzalanan Senedi ittifak belgesi ile başlamıştır. Bu gelişmeyi 1839 yılında ilan olunan Tanzimat Fermanı, 1856 yılında Islahat Fermanı ve 1876 yılında yürürlüğe giren ve ilk anayasamız olan Kânüni Esâsi izlemiştir

44_ 1921 Anayasası en önemli ve devrimci ilkesi nedir? "Meclis Hükümeti" sistemini öngörmüştür. Anayasanın en önemli ve devrimci ilkesi, millî egemenlik ilkesidir.

3 Ünite (Milli Güvenlik Konseyi Rejimi, 1982 Anayasası'nın Yapılışı Ve Başlıca Özellikleri)

45_ Anayasa Düzeni Hakkında Kanun'un benimsenen ilkeler nedir?

- ❖ "Anayasa'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne, Millet Meclisi'ne ve Cumhuriyet Senatosu'na ait olduğu belirtilmiş bulunan görev ve yetkiler 12 Eylül 1980 tarihinden itibaren geçici olarak Millî Güvenlik Konseyi'nce ve Cumhurbaşkanı'na ait olduğu belirtilmiş bulunan görev ve yetkiler de Millî Güvenlik Konseyi Başkanı ve Devlet Başkanı'nca yerine getirilir ve kullanılır".

- ❖ “Millî Güvenlik Konseyi’nin bildiri ve kararlarında yer alan ve alacak olan hükümlerle Konsey’ce kabul edilerek yayımlanan ve yayımlanacak olan kanunların 9 Temmuz 1961 tarihli Anayasa hükümlerine uymayanları anayasa değişikliği olarak ve yürürlükteki kanunlara uymayanları da kanun değişikliği olarak yayımlandıkları tarihte veya metinlerinde gösterilen tarihlerde yürürlüğe girer”
- ❖ “Millî Güvenlik Konseyi’nce kabul edilerek yayımlanan bildiri ve karar hükümleri ile yayımlanan ve yayımlanacak olan kanunların anayasaya aykırılığı iddiası ileri sürülemez”.
- ❖ “Millî Güvenlik Konseyi’nin bildiri ve kararlarında yer alan ve alacak olan hükümlerle 12 Eylül 1980 tarihinden sonra çıkarılan ve çıkarılacak olan Bakanlar Kurulu kararnamelerinin ve üçlü kararnamelerin yürütülmesinin durdurulması ve iptali istemi ileri sürülemez”.
- ❖ “12 Eylül 1980 tarihinden sonra, bakanlar ile bakanların yet ki verdiği görevlilerce kamu personeli hakkında uygulanan ve uygulanacak olan işlemlerin ve alınan kararların yürütülmesinin durdurulması istemi ileri sürülemez”

46_ Kanunun 2. maddesine göre Kurucu Meclis’in görevleri:

- “Yeni Anayasa’yı ve Anayasa’nın Halkoyuna Sunuluş Kanunu’nu hazırlamak;
- Halkoyuna sunulan ve milletçe kabul edilince kesinleşerek, geçici hükümlerine göre yürürlüğe girecek olan Anayasa’nın ilkelerine uygun Siyasi Partiler Kanunu’nu hazırlamak;
- Yeni Anayasa’nın ve Siyasi Partiler Kanunu’nun hükümlerini göz önünde tutarak Seçim Kanunu’nu hazırlamak;
- Millî Güvenlik Konseyi’nce kararlaştırılacak tarihte yapılacak genel seçimlerle Türkiye Büyük Millet Meclisi kurulup fiilen göreve başlayıncaya kadar, kanun koyma, değiştirme ve kaldırma suretiyle yasama görevlerini yerine getirmektedir”.

47_ 1982 Anayasası’nın başlıca özelliklerini tespit edebilmek.

- ❖ 1982 Anayasası, bir tepki anayasası olması ne- deniyle aşırı düzenleyici bir yöntemle hazırlanmıştır;
- ❖ 1961 Anayasası’ndan daha katı niteliktedir;
- ❖ Otorite - hürriyet dengesinde, otoritenin ağırlığını arttırmıştır;
- ❖ Siyasal sistemde görülen tıkanmaları giderici ve bunalım olasılıklarını azaltıcı hükümler ön- görmüştür;
- ❖ 1961 Anayasası’na oranla daha az katılımcı bir demokrasi modeli benimsemiştir.

48_ 1961 ve 1982 Anayasası’nın yapım süreçlerinin farklarını açıklayabilmek. Konsey’ce çıkarılan Kurucu Meclis Hakkında Kanun’a göre, yeni anayasanın yapılması için bir kanadı Millî Güvenlik Konseyi’nden, diğer kanadı da onun atadığı Danışma Meclisi’nden oluşan bir Kurucu Meclis kurulmuştur. 1982 Anayasası’nın yapım süreci, 1961 Anayasası’na oranla daha az temsilî ve demokratik bir süreç olmuş, Millî Güvenlik Konseyi bu konuda son sözsöylemiştir.

49_ 1982 Anayasası’nın hazırlanma süreci 1961 Anayasası’nınki ile karşılaştırıldığında, aralarında başlıca şu benzerlikler ve farklar göze çarpmaktadır.

Benzerlikler

- Her iki Anayasa, askeri müdahaleler sonucu oluşmuştur.
- Her iki Anayasa, bir kanadı askeri hareketin liderliğini yapan kuruldan (MBK ve Millî Güvenlik Konseyi) diğer kanadı ise sivillerden (Temsilciler Meclisi ve Danışma Meclisi) oluşan Kurucu Meclis’ler tarafından hazırlanmıştır.
- Her iki durumda da Kurucu Meclis, daha doğrusu bu Meclis’in sivil kanadı seçimle oluşmamıştır.
- Her iki durumda da Kurucu Meclisçe hazırlanan Anayasa, halkoyuna sunulmak suretiyle kesinleşmiştir.
- Her iki durumda da sivil kanadın, Bakanlar Kurulu’nun kurulması ve düşürülmesine ilişkin yetkileri yoktur.

Farklar

- ✓ Gerek Temsilciler Meclisi gerek Danışma Meclisi, genel seçim sonucunda oluşmamakla beraber, 1961 Temsilciler Meclisi’nin daha temsilî nitelik taşıdığı görülmektedir. Bu meclisin üyelerinin aşağı yukarı üçte biri dolaylı bir seçimle üyelik sıfatını kazanmış, önemli bir bölümü de kooptasyon, yani çeşitli meslek kuruluşlarının kendi temsilcilerini belirlemesi yoluyla oluşmuştur. Buna karşılık Danışma Meclisi üyelerinin tümü Millî Güvenlik Konseyi tarafından atanmıştır.

- ✓ Temsilciler Meclisi'nde, kapatılan DP dışında, günün diğer iki partisi olan CHP ve CKMP gerek doğrudan doğruya kendilerine ayrılan kontenjanlar, gerek iller ve meslek kuruluşları temsilcileri arasındaki parti üyeleri kanalıyla, Anayasa'nın hazırlanmasında büyük ölçüde etkili oldukları hâlde, Danışma Meclisi tümüyle partisiz bir meclistir.
- ✓ Bu iki fark, Danışma Meclisi'nin Temsilciler Meclisi'ne oranla, sosyal kompozisyon bakımından çok daha fazla bürokrasi ağırlıklı bir kuruluş olması sonucunu doğurmuştur.
- ✓ Temsilciler Meclisi MBK karşısında, Danışma Meclisi'nin Millî Güvenlik Konseyi karşısındaki durumuna oranla daha geniş yetkili bir kuruluştur. 1961 sisteminde Temsilciler Meclisi tarafından kabul edilen metin MBK tarafından aynen kabul edilmediği, Temsilciler Meclisi de MBK tarafından yapılan değişiklikleri benimsemediği takdirde, iki meclisin üyelerinden oluşan bir Karma Komisyon kurulması ve Karma Komisyon metninin Kurucu Meclis birleşik toplantısında oylanması öngörülmüştü. Bu durum, sayıca daha kalabalık olan Temsilciler Meclisi'ne bir üstünlük sağlıyordu. 198183 sisteminde ise Millî Güvenlik Konseyi, Danışma Meclisi'nce kabul edilen metinde dilediği değişikliği yapma veya bunu tümüyle reddetme yetkisini kendisinde saklı tutmuştur. Millî Güvenlik Konseyi'nce değiştirilerek kabul edilen metnin tekrar Danışma Meclisi'ne gönderilmesi gibi bir yöntem öngörülmemiştir. Bu anlamda Anayasa'nın yapımında nihai söz, Millî Güvenlik Konseyi'ndedir. Danışma Meclisi, nihayet bir danışma veya ön çalışma organıdır.
- ✓ 1961 sisteminde, halkoyuna sunulan anayasa tasarisinin kabul edilmemesi hâlinde ne yapılacağı açıkça belirtilmiştir. Bu durumda, yeni Seçim Kanunu'na göre yapılacak genel seçimle yeni bir Temsilciler Meclisi kurulacak ve bu meclis, anayasa çalışmalarına yeniden başlayacaktır. 198183 sisteminde ise, Anayasa tasarisinin halkoylamasında reddi durumunda ne yapılacağı konusunda bir açıklık yoktur. Bu durum, tasarı reddedildiği takdirde askerî idarenin belirsiz bir süre daha devam edebileceği düşüncesini akla getirebilecek niteliktedir.
- ✓ 1961 Halkoylaması'nda siyasal partiler kamuoyu oluşturmada aktif bir roloynadıkları, hatta Anayasa'nın kabulüne karşı olan görüşler nisbî bir rahatlık içinde ifade edilebildiği hâlde, 1982 Halkoylaması'na ilişkin 70 sayılı Millî Güvenlik Konseyi kararında, Anayasa üzerindeki görüş ve önerilerin açıklanmasında “münhasıran Anayasa taslağının geliştirilmesi maksadı içinde” kalınacağı, “Anayasanın halkoylamasında, halkın vereceği reyın nasıl olması gerekeceği hususunda etki yapacak herhangi bir telkinde” bulunulamayacağı belirtilmiştir. Benzer şekilde, 71 sayılı Millî Güvenlik Konseyi kararında da “Anayasanın geçici maddeleri ile Devlet Başkanı'nın radyo televizyonda ve yurt gezilerinde yapacakları anayasayı tanıtmaları hiç bir suretle eleştirilemez ve bunlara karşı yazılı veya sözlü herhangi bir beyanda bulunamaz” denilmek suretiyle, halkoylaması öncesinde anayasa üzerindeki tartışmalar sınırlandırılmıştır.
- ✓ 1961 Halkoylaması'nın aksine, 1982 Halkoylaması'nda Anayasanın kabulü, Cumhurbaşkanı'nın seçimiyle birleştirilmiştir. Anayasanın geçici birinci maddesine göre, “Anayasanın, halkoylaması sonucu, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası olarak kabul edildiğinin usulünce ilanı ile birlikte halkoylaması tarihindeki Milli Güvenlik Konseyi Başkanı ve Devlet Başkanı, Cumhurbaşkanı sıfatını kazanarak, yedi yıllık bir dönem için, Anayasa ile Cumhurbaşkanı'na tanınan görevleri yerine getirir ve yetkileri kullanır. 18 Eylül 1980 tarihinde Devlet Başkanı olarak içtiği and yürürlükte kalır”.

50_ Kooptasyon nedir? Kuruluşların kendi temsilcilerini kendilerinin belirlemesi yoludur

51_ Çerçeve Anayasa nedir? Genel ilkeleri düzenleyen ve bunların uygulanma biçimlerini kanunlara bırakan anayasa tipidir.

52_ Unutmamak gerekir ki tarihte en uzun ömürlü olmuş anayasalar, ABD Anayasası gibi kısa, çerçeve anayasalardır.

53_ Katı Anayasa nedir? Değiştirilmesi olağan kanunlardan daha güç koşullara bağlanan anayasa tipidir.

54_ Bu geçiş dönemi, anayasanın aşağıdaki hükümlerinde gözlemlenmektedir:

- Anayasanın geçici 1/1. maddesine göre “Anayasanın, halkoylaması sonucu, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası olarak kabul edildiğinin usulünce ilanı ile birlikte, halkoylaması tarihindeki Millî Güvenlik Konseyi Başkanı ve Devlet Başkanı, Cumhurbaşkanı sıfatını kazanarak, yedi yıllık bir dönem için, Anayasa ile Cumhurbaşkanı'na tanınan görevleri yerine getirir ve yetkileri kullanır. 18 Eylül 1980 tarihinde Devlet Başkanı olarak içtiği and yürürlükte kalır. Yedi yıllık sürenin sonunda Cumhurbaşkanlığı seçimi Anayasada öngörülen hükümlere göre yapılır”. Bu hükümle, Cumhurbaşkanı'nın seçiminde Anayasa'nın belirlemiş olduğu yöntemden bir kere için ayrılmış ve Anayasa hakkındaki halkoylaması ile birlikte Cumhurbaşkanı'nın doğrudan doğruya halk tarafından seçilmesi öngörülmüştür. Böylece, General Kenan Evren'e, yedi yıllık bir süre için, yeni anayasanın Cumhurbaşkanı'na tanıdığı geniş yetkilerden yararlanarak, oluşan sivil iktidarı bir ölçüde yönlendirmek ve denetlemek imkânı verilmiştir.

- Anayasa'nın geçici 2/3. maddesine göre "Türkiye Büyük Millet Meclisi toplanıp göreve başladıktan sonra, Millî Güvenlik Konseyi, altı yıllık bir süre için Cumhurbaşkanlığı Konseyi haline dönüşür ve Millî Güvenlik Konseyi üyeleri, Cumhurbaşkanlığı Konseyi Üyesi sıfatını alırlar. Millî Güvenlik Konseyi Üyesi olarak 18 Eylül 1980 tarihinde çıktıkları and yürürlükte kalır. Cumhurbaşkanlığı Konseyi Üyeleri, Anayasa'da Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin haiz buldukları özlük hakları ile dokunulmazlığına sahip olurlar. Altı yıllık süre sonunda Cumhurbaşkanlığı Konseyi'nin hukuki varlığı sona erer." maddenin son fıkrası da Cumhurbaşkanlığı Konseyi'nin görevlerini düzenlemiştir.
- Geçici 9. madde, gene altı yıllık bir süre için, Cumhurbaşkanı'nın Anayasa değişiklikleri üzerindeki denetim yetkisini daha geniş tutmuştur. Bu maddeye göre, "ilk genel seçimler sonucu toplanacak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Başkanlık Divanı kurulduktan sonra altı yıllık süre içinde yapılacak Anayasa değişikliklerini Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne geri gönderebilir. Bu takdirde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin geri gönderilen Anayasa değişikliği hakkındaki kanunu, aynen kabul edip tekrar Cumhurbaşkanı'na gönderebilmesi, üye tamsayısının dörtte üç çoğunluğunun oyu ile mümkün olabilir".
- Anayasa'nın geçici 4. maddesi, 12 Eylül öncesi siyasal partilerin bazı yöneticileri ve parlamenterleri hakkında beş ve on yıllık olmak üzere iki çeşit siyasal faaliyet yasağı getirmiştir. Bu yasaklar, 6 Eylül 1987 tarihli halkoylamasıyla kaldırılmıştır.

55_ Rasyonelleştirilmiş Parlamenterizm nedir? Parlamenter sisteme daha işlerlik kazandırmak, gereksiz tıkanma ve bunalımları aşmak amacıyla bazı kurum ve kuralların öngörüldüğü bir modeldir

56_ Dolayısıyla anayasa, sivil siyasetin alanını, mümkün olduğunca daraltan, seçilmiş iktidarların hareket serbestliğini bürokratik denetim mekanizmaları ile alabildiğine kısıtlayan bir anlayışı temsil etmektedir. Bu mekanizmalar şöyle özetlenebilir:

- ❖ Cumhurbaşkanlığı makamı, 1961 Anayasası'ndaki ile kıyaslanamayacak derecede güçlendirilmiş ve gerçek bir vesayet makamı hâline getirilmiştir. 1982 Anayasası'na ilişkin halkoylamasının, Millî Güvenlik Konseyi başkanı General Evren'in tek aday olarak katıldığı Cumhurbaşkanlığı seçimleriyle birleştirilmesi sonucu, General Evren, sivil yönetime geçilmesinden sonra da hayli uzun bir süre bu vesayet yetkilerini kullanma imkânına kavuşmuştur. Nitekim kendisi, 1982 Anayasası'nın "kefili" olduğunu defalarca ifade etmiştir. Muhtemelen, Evren'in döneminin bitiminden sonra da bu makama ancak devlet elitlerinin onayını sağlamış kişilerin seçilebileceği varsayılmıştır.
- ❖ Anayasa Mahkemesi üyelerinin ve diğer bazı yüksek yargı mensuplarının (Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu üyeleri, Danıştay üyelerinin dörtte biri, Askerî Yargıtay ve Askerî Yüksek idare Mahkemesi üyeleri, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Başsavcı vekili) seçiminde Cumhurbaşkanı'na belirleyici bir rol tanınmak suretiyle, bu organların, özellikle Anayasa Mahkemesi'nin, Cumhurbaşkanı'nın görüşleri paralelinde ek vesayet organları olarak çalışmaları sağlanmak istenmiştir.
- ❖ Benzer şekilde, Yükseköğretim Kurulu'nun başkan ve üyeleri ile üniversite rektörlerinin seçiminde Cumhurbaşkanı'na belirleyici bir rol tanınması (m130,131) suretiyle, Konsey rejiminin hassas telakki ettiği bu alanın Cumhurbaşkanı'nın vesayeti altında olmasına çalışılmıştır.
- ❖ MGK'nin konumu, 1961 Anayasası'ndaki ile kıyaslanamayacak derecede güçlendirilmiş, Kurul kararlarının Bakanlar Kurulu'nca "öncelikle dikkate alınacağı" hükme bağlanmıştır. Kurulda sivil ve asker üyelerin sayıca eşitliği (eğer Cumhurbaşkanı asker kökenli ise, asker üyelerin çoğunluğu) öngörülmüştür (m. 118). Bu hükümlerde nisbî bir iyileştirme, 2001 Anayasa değişikliği ile sağlanmıştır.
- ❖ Siyasi partilerin faaliyet alanı sınırlandırılmış, parti yasakları şiddetlendirilmiş, partilerin kapatılmaları kolaylaştırılmış, kapatma halinde ilgili parti üyelerine siyasi faaliyet yasağı ve milletvekilliğinin düşmesi gibi ek müeyyideler getirilmiştir. Bu konuda da nisbî iyileştirmeler, 1995 ve 2001 Anayasa değişiklikleri ile sağlanmıştır.

Ünite 4 (Devletin Temel Nitelikleri)

57_ Çağımızın en istikrarlı ve gelişmiş demokrasilerinden bazılarının meşruti monarşiler hangileridir? (İngiltere, İsveç, Norveç, Danimarka, Hollanda, Belçika, Lüksemburg, İspanya) anayasal ya da meşruti monarşiler olduğu unutulmamalıdır

58_ Cumhuriyetin niteliklerini sıralayabilmek ve anlatabilmek hangileridir? Cumhuriyetin niteliklerini, Atatürk milliyetçiliğine bağlılık, laiklik, demokratik ve insan haklarına saygılı devlet anlayışı ile sosyal hukuk devleti olarak belli

başlıklar altında toplamak mümkündür. Buna göre; Atatürk milliyetçiliği, ırkçılığa, şovenizme ve saldırganlığa karşıdır

59_ Laiklik ilkesinin temel unsurlarını ise beş ana başlıkta toplayabiliriz:

- Herkes için, ayırım gözetmeksizin, din ve vicdan hürriyeti,
- Resmî bir devlet dininin olmaması,
- Devletin, bütün dinlerin mensuplarına eşit davranması,
- Din kurumlarıyla devlet kurumlarının ayrılmış olması,
- Devlet yönetiminin din kurallarından etkilenmemesi.

60_ Cumhuriyetin niteliklerinden bir diğerini ifade eden ve yurttaşların, hukuki güvenlik içinde buldukları, devletin eylem ve işlemlerinin hukuk kurallarına bağlı oldukları bir sistemi anlatan hukuk devletinin temel nitelikleri şunlardır;

- Yürütme işlemlerinin yargısal denetim altında olması
- Yasama işlemlerinin yargısal denetim altında olması
- Yargı bağımsızlığı
- Kanuni hâkim güvencesi
- Ceza sorumluluğu ilkeleri
- Hukukun genel ilkelerine bağlılık

61_ Atatürk'e göre Türk milliyetçiliği nedir? “ilerleme ve gelişme yolunda ve milletlerarası temas ve ilişkilerde, bütün çağdaş milletlere paralel ve onlarla uyum içinde yürümekle beraber, Türk toplumunun özel karakterlerini ve başlı başına bağımsız kimliğini korumaktır

62_ (A) Din Hürriyeti, (B) Din Ve Devlet İşlerinin Ayrılığı Olarak, İki Cephesi Vardır Nelerdir?

Din hürriyeti, vicdan ve ibadet hürriyetlerini kapsar. Bunlardan ilki, anayasanın 24/1. maddesinde, “Herkes, vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir.” şeklinde ifade edilmiştir. Bu hürriyet, herkesin dilediği dini inanç ve kanaate sahip olabileceğini ifade ettiği gibi, dilerse hiçbir dini inanca sahip olmama hürriyetini de içerir. Anayasa'nın 24/3. maddesi de, inanç hürriyetinin doğal bir uzantısıdır. Buna göre, “kimse, ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz”

63_ Laik Devlet nedir? Gerek dine bağlı devlet, gerekse devlete bağlı din sistemlerini reddeden, din ve devlet işlerini bütünüyle birbirinden ayıran yönetim sistemidir.

64_ Laiklik ne zaman kabul edildi? 1937 değişikliği ile de laiklik ilkesi açıkça kabul edilmiştir.

65_ Hürriyetçi demokratik rejimin özellikleri nelerdir? Ülkeden ülkeye bazı değişiklikler göstermekle beraber, bu rejimin vazgeçilmez, asgari şartı olarak kabul edilmesi gereken bazı unsurlar da vardır. Bunların en önemlileri, siyasal sistemdeki temel siyasal karar organlarının genel oya dayanan serbest seçimlerle oluşması, serbestçe örgütlenen siyasal partiler arasında eşit şartlarla yürütülen iktidar yarışması ve tüm vatandaşların temel hak ve hürriyetlerinin tanınmış ve hukuki güvence altına alınmış olmasıdır.

66_ Demokrasi nedir? Yöneticilerin bütün yönetilenler tarafından serbest ve dürüst seçimler yoluyla seçildiği rejimdir

67_ Genel Oy nedir? Servet, vergi, öğrenim durumu ve cinsiyet gibi nitelik sınırlandırmaları olmaksızın bütün yurttaşların oy kullanma hakkına sahip olmasıdır.

68_ Seçimler ve halkoylaması, serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre, yargı yönetim ve denetimi altında yapılır”

69_ Türkiye’de servete bağlı oy ne zaman kullanıldı? I. ve II. Meşrutiyet dönemlerinde, servete bağlı oy ilkesi uygulanmıştır.

70_ Erkeklerle genel oy hakkı ne zaman verildi? 1924 yılında seçim kanununda yapılan değişiklikle, erkekler için genel oy hakkı kabul edilmiş;

71_ Kadınlara genel oy hakkı ne zaman kabul edildi? 1934’te ise bu hak, kadınlara da tanınmıştır. Böylece, 1934’ten bu yana Türkiye’de genel oy sistemi mevcut olmuştur.

72_ seçme halkoylamasına katılma yaşı kaçtır? 23.7.1995 tarihinde yapılan değişiklikle daha da düşürülmüştür. Buna göre “on sekiz yaşını dolduran her Türk vatandaşı seçme ve halkoylamasına katılma haklarına sahiptir”

73_ Eşit Oy nedir? Bu ilke, her seçmenin bir tek oya sahip olması anlamına gelir

74_ Türkiye’de 1946 yılına kadar iki dereceli seçim uygulanmıştır. 1946 seçimleri, tek dereceli sisteme göre yapılan ilk seçimler olmuştur.

75_ Oy'un Gizliliği nedir? Oy'un gizliliği, seçmenin, seçmenin iradesini serbestçe ve her türlü baskıdan uzak biçimde kullanabilmesini sağlayan en önemli unsurlardan biridir. Türkiye'de gizli oy ilkesi, 1950 yılında kabul edilmiştir.

76_ Açık Sayım ve Döküm nedir? Oyların sayımının ve dökümünün kamuya açık olarak yapılması da seçmenin belirttiği iradenin sonradan değiştirilmesini önleyen önemli bir ilkedir. Bu ilke de gizli oy ilkesi gibi, ülkemizde 1950 yılında kabul edilmiştir

77_ Yüksek Seçim Kurulu üye sayıları nedir? Yedi asıl ve dört yedek üyeden oluşur. Üyelerin altısı Yargıtay, beşi Danıştay Genel Kurulu'nca kendi üyeleri arasından üye tamsayılarının salt çoğunluğunun gizli oyu ile seçilir.

78_ 1961 ve 1982 Anayasa'ları, seçimlerin yönetim ve denetimini tarafsız yargı organına vermekle, seçimlerin dürüstlüğüne güvence altına alacak çok önemli bir ilke getirmişlerdir.

79_ Partisiz rejimlere nerelerde görülür. ancak bazı geleneksel ve az gelişmiş toplumlarda rastlanmaktadır

80_ Siyasi partilerin amaçlarına ilişkin yasaklar "Siyasi partilerin tüzük ve programları ile eylemleri, Devlet'in bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamaz; sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayamaz; suç işlenmesini teşvik edemez"

81_ 1982 Anayasası'nın 68/4. maddesindeki yasaklar, siyasal parti faaliyetleri bakımından şu sınırlamaları getirmektedir:

- Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğü: Devletin ülkesiyle bölünmezliği, devletin dış bağımsızlığının ve ülke bütünlüğünün korunması unsurlarını içerir. Mesela Türkiye Cumhuriyeti'nin dışa karşı bağımsızlığının ortadan kaldırılmasını veya ülkemizin bir bölümünün Türkiye Cumhuriyeti'nden ayrılmasını savunan bir parti, temelli kapatılır. Devletin ülkesiyle bölünmezliği ilkesinin, devletin teklifinin korunmasını da içine alıp almadığı tartışmalıdır. 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'na (SPK) (m. 80) göre "Siyasi partiler, Türkiye Cumhuriyeti'nin dayandığı Devlet'in teklifi ilkesini değiştirmek amacını güdemezler ve bu amaca yönelik faaliyette bulunamazlar". Devletin milletiyle bölünmezliği ilkesi de azınlık yaratılmasının önlenmesi, bölgeliklik ve ırkçılık yasağı ve eşitlik ilkesinin korunması hususlarını kapsamaktadır. Buna göre siyasi partiler, "Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde millî veya dini kültür veya mezhep veya ırk veya dil farklılığına dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri süremezler. Türk dilinden veya kültüründen başka dil ve kültürleri korumak, geliştirmek veya yaymak yoluyla Türkiye Cumhuriyeti üzerinde azınlıklar yaratarak millet bütünlüğünün bozulması amacını güdemezler ve bu yolda faaliyette bulunamazlar." Tüzük, program ve faaliyetlerinde Türkçe'den başka dil kullanamazlar. Bölgeliklik veya ırkçılık amacını güdemezler ve Anayasa'da yer alan eşitlik ilkesine aykırı faaliyette bulunamazlar (SPK, m.8183). SPK'deki bu yasaklar, Anayasa'da yer alan "devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü"ne aykırı hareket etme yasağını aşmakta ve ne türlü olursa olsun etnik temele dayanan siyasal partileri yasaklamaktadır. Bizce anayasada yer almayan bir yasağın SPK'yle konulması anayasaya aykırıdır. SPK, anayasadaki yasakları genişletici değil, ancak somutlaştırıcı hükümler içerebilir. SPK'nin sözü geçen hükümlerinin, yakın zamana kadar Anayasa'nın geçici 15/3. maddesinin korunması altında olması, bu konuda bir anayasaya uygunluk denetiminin gerçekleştirilmesine imkân vermemiştir. 2001 Anayasa değişikliğiyle bu hükmün kaldırılmış olması, Anayasa Mahkemesi'ne bu konuda daha etkin bir denetimde bulunma imkânını açabilir.
- Cumhuriyet ilkesi: Bu ilke, monarşik partileri yasaklamaktadır.
- Demokratik devlet düzeni: Anayasa'nın 68. maddesinde yer alan insan hakları, millet egemenliği ve demokratik devlet ilkeleri, insan haklarına dayanan hürriyetçi çok partili demokrasiyi reddeden her türlü totaliter ve diktacı partileri yasaklamaktadır (SPK, m. 78).
- Laiklik: Siyasal partiler, "Devletin sosyal, ekonomik, siyasi veya hukuki temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma" amacını güdemezler. Siyasal çıkar veya nüfuz sağlamak amacıyla "her ne suretle olursa olsun, dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamazlar" (m. 24/son). SPK, bunlara ek olarak, siyasal partilerin inkılap kanunlarının hükümlerine aykırı amaç güdemeyeceklerini; Atatürk'ün kişiliğini, faaliyetlerini ve hatırasını kötüleyemeyeceklerini; Türkiye Cumhuriyeti'nin laiklik niteliğinin değiştirilmesi ve halifelik'in yeniden kurulması amacını güdemeyeceklerini; dini tören ve ayin tertipleymeyeceklerini ve DiB'in genel idare içinde yer almasına ilişkin Anayasa hükmüne aykırı amaç güdemeyeceklerini hükme bağlamıştır (m.8489).
- Sınıf veya zümre diktatörlüğünün yasaklanması: Anayasa'nın 68/4. maddesine göre siyasi partiler "sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayamaz". Ancak bu hüküm, ne

sosyolojik bir gerçeklik olarak sosyal sınıfların inkâr edildiği, ne de belli sınıfların menfaatlerini temsil eden siyasal partilerin yasaklandığı anlamına gelir. Egemenlik ve siyasal iktidar, farklı kavramlardır. Sınıf egemenliği, ülke içindeki tek üstün gücün tek bir sınıfın elinde toplanması ve bütün diğer sınıfların egemenliğin kullanılmasından dışlanması demektir.

82_ Sınıf Egemenliği: Ülke içindeki üstün gücün bir sınıfın elinde toplanması ve bütün diğer sınıfların egemenliğin kullanılmasından dışlanmasıdır

83_ Siyasal Partilerin Örgütlenme ve Çalışmalarına İlişkin Yasaklar

- ✓ “Hâkimler ve savcılar, Sayıştay dahil yüksek yargı organları mensupları, kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri ile yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri, Silahlı Kuvvetler mensupları ile yükseköğretim öncesi öğrencileri siyasi partilere üye olamazlar” (m. 68/5).
- ✓ “Siyasi partilerin faaliyetleri, parti içi düzenlemeleri ve çalışmaları demokrasi ilkelerine uygun olur. Bu ilkelerin uygulanması kanunla düzenlenir” (m.69/1).
- ✓ “Siyasi partiler, ticari faaliyetlere girişemezler” (m. 69/2).
- ✓ Siyasal partilerin Anayasa Mahkemesi’nin malî denetimine tabi oldukları 1982 Anayasası’nın ilk şeklinde de belirtilmiş olmakla beraber, 23.7.1995 tarihli Anayasa değişikliğiyle bu konu daha ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Buna göre “siyasal partilerin gelir ve giderlerinin amaçlarına uygun olması gereklidir. Bu kuralın uygulanması kanunla düzenlenir. Anayasa Mahkemesi’nce siyasal partilerin mal edinimleri ile gelir ve giderlerinin kanuna uygunluğunun tespiti, bu hususun denetim yöntemleri ve aykırılık hâlinde uygulanacak yaptırımlar kanunda gösterilir. Anayasa Mahkemesi bu denetim görevini yerine getirirken Sayıştay’dan yardım sağlar. Anayasa Mahkemesi’nin bu denetim sonunda vereceği kararlar kesindir” (m. 69/3).
- ✓ “Temelli kapatılan bir parti bir başka ad altında kurulamaz” (m. 69/8).
- ✓ “Bir siyasal partinin temelli kapatılmasına beyan veya faaliyetleriyle sebep olan kurucuları dahil üyeleri, Anayasa Mahkemesi’nin temelli kapatmaya ilişkin kesin kararının Resmî Gazete’de gerekçeli olarak yayımlanmasından başlayarak beş yıl süreyle bir başka partinin kurucusu, üyesi, yöneticisi ve denetçisi olamazlar” (m. 69/9).
- ✓ “Yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan ve Türk uyruklığında olmayan gerçek ve tüzel kişilerden maddi yardım alan siyasal partiler temelli olarak kapatılır” (m. 69/10).
- ✓ Kapatılmış siyasal partilerin isimleri, amblemleri, rumuzları, rozetleri ve benzeri işaretleri ile daha önce kurulmuş Türk Devletlerine ait topluma mal olmuş bayrak, amblem ve şamalar siyasal partilerce kullanılamaz. Kurulacak siyasal partiler, kapatılan siyasal partilerin devamı olduklarını beyan edemez ve böyle bir iddiada bulunamazlar. Komünist, anarşist, faşist, teokratik, nasyonal sosyalist, din, dil, ırk, mezhep ve bölge adlarıyla veya aynı anlama gelen adlarla da siyasal partiler kurulamaz veya parti adında bu kelimeler kullanılamaz (SPK, m. 96).

84_ Siyasal Partilerin Kapatılması İçin Kim Dava Açar? Anayasa’ya göre “siyasal partilerin kapatılması, Cumhuriyet Başsavcısı’nın açacağı dava üzerine, Anayasa Mahkemesi’nce kesin olarak karara bağlanır

85_ Türkiye, Avrupa Konseyi’nin Neyidir? Kurucu üyeleri arasındadır.

86_ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ni (AİHS) Ne Zaman Onayladı? 1954 yılında onaylamıştır.

87_ Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu’na bireysel müracaat hakkını ne zaman imzaladı? 1987, Avrupa İnsan Hakları

88_ Mahkemesi’nin (AİHM) bağlayıcı yargı yetkisini ne zaman kabul etti? 1989 yılında kabul etmiştir. Nihayet, 2004 Anayasa değişikliği, milletlerarası insan hakları andlaşmalarına millî kanunlar karşısında öncelik tanımıştır.

89_ Venedik Komisyonu raporuna göre siyasal partilerin yasaklanması nedir? “ancak demokratik düzeni devirecek, böylece anayasanın güvence altına aldığı hakları ve hürriyetleri tahrip edecek bir siyasal araç olarak şiddet kullanımını savunan veya şiddet kullanan partiler bakımından haklı görülebilir. Bir partinin, anayasanın barışçı yöntemlerle değiştirilmesini savunması, tek başına, onun yasaklanması veya feshedilmesi için yeterli değildir.”

90_ AİHM’e göre, “bir siyasal parti, kanunlarda veya devletin hukuki ve anayasal yapılarında bir değişiklik için, iki şartla bir kampanya yürütebilir:

- ✓ Birincisi, bu amaç için kullanılacak araçlar her bakımdan hukuki ve demokratik olmalıdır;
- ✓ İkincisi, önerilen değişikliğin kendisi de temel demokratik ilkelerle bağdaşabilir olmalıdır. Bunun zorunlu sonucu olarak, liderleri şiddete teşvik eden veya demokrasinin bir veya birden çok kuralına uymayan veya demokrasinin

tahribi ya da bir demokraside tanınan hak ve hürriyetlerin çiğnenmesini amaçlayan bir politikayı öneren bir siyasi parti, bu gerekçelerle kendisine verilen cezalara karşı Sözleşme'nin korumasını talep edemez”

91_ Sınırlama sebepleri bakımından ise iki anayasa arasında önemli bir fark göze çarpmaktadır.

1961 Anayasası, genel olarak, her temel hak ve hürriyetin hangi sebeplerle sınırlanabileceğini, o hürriyetle ilgili maddede belirtmiş, fakat bunun yanında 11/2. maddede “Kanun, kamu yararı, genel ahlak, kamu düzeni, sosyal adalet ve millî güvenlik gibi sebeplerle de olsa, bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunamaz.” hükmüne yer vermiştir. 1982 Anayasası'nın 13. maddesindeki düzenlemeye göre “Temel hak ve hürriyetler, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, millî egemenliğin, Cumhuriyetin, millî güvenliğin, kamu düzeninin, genel asayişin, kamu yararının, genel ahlakın ve genel sağlığın korunması amacı ile ve ayrıca anayasanın ilgili maddelerinde öngörülen özel sebeplerle, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak kanunla sınırlanabilir. Temel hak ve hürriyetlerle ilgili genel ve özel sınırlamalar demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olamaz ve öngörüldükleri amaç dışında kullanılamaz. Bu maddede yer alan genel sınırlama sebepleri temel hak ve hürriyetlerin tümü için geçerlidir”

92_ Sınırlamanın Sınırları nedir? Anayasa, temel hak ve hürriyetlerin ancak anayasada belirtilen şartlarla sınırlanabileceğini öngörmüş, böylece sınırlamanın da bazı sınırlarını kabul etmiştir.

- ✓ Sınırlama, ancak kanunla yapılabilir. Bunun, idarenin düzenleyici işlemleri ile hürriyetlerin hiçbir şekilde sınırlandırılmayacağı anlamına gelmediğini de daha sonra inceleyeceğiz.
- ✓ Sınırlama, anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olmak zorundadır. Bu şart, özellikle, anayasanın temel hak ve hürriyetler için ek güvenceler belirtmiş olması durumunda önem kazanmaktadır. Gerçekten anayasa, birçok hâllerde, sadece bir hak veya hürriyeti tanımakla yetinmemiş; aynı zamanda kanun koyucunun, o hak veya hürriyeti düzenlerken yapamayacağı hususları da belirtmiştir. Bunlar, kanun koyucuya yönelik yasaklama hükümleridir. Mesela toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemenin (m. 34/1) önceden izin alma şartına bağlanamaması; tutuklamanın (m. 19) ancak hâkim kararı ile yapılabilmesi; özel hayatın (m. 20) ve haberleşmelerin (m. 22) gizliliğine ve konuta (m. 21) anayasada belirtilen istisnalar dışında hâkim kararı olmadıkça dokunulamaması gibi. Dolayısıyla, anayasadaki ek güvencelere aykırı bir kanuni düzenleme, elbette mümkün değildir. Ayrıca sınırlamanın, anayasanın sadece sözüne değil, ruhuna yani anayasanın bütününe ve ondan çıkan temel anlama da aykırı olmaması gerekir.
- ✓ Kanuni sınırlama, ancak anayasanın ilgili maddesinde o hürriyet için öngörülmüş sınırlama sebeplerine dayanabilir.
- ✓ Ölçülülük ilkesi: Bu ilke, sınırlamada başvurulan aracın sınırlama amacını gerçekleştirmeye elverişli olmasını; bu aracın, sınırlama amacı açısından gerekli olmasını ve araçla amacın ölçüsüz bir oran içinde bulunmamasını ifade eder. Ölçülülük ilkesi, 2001 anayasa değişiklikleriyle 13. maddede açıkça ifade edilmiştir.
- ✓ Hakkın özü ve demokratik toplum düzeninin gerekleri: 1961 Anayasası, Federal Alman Cumhuriyeti Anayasası'ndan esinlenilerek, kanunun temel hak ve hürriyetlerinin özüne dokunamayacağı ilkesini kabul etmiştir (m. 11/2). Doktrinde de kabul edildiği gibi, temel hak ve hürriyetlerin özünün ne olduğunu, diğer bir deyişle onun içeriğini, bütün hürriyetler için genel olarak tanımlamak mümkün değildir. Bunu her hak ve hürriyet için onun kendisine özgü niteliklerine uygun olarak, ayrı ayrı tanımlamak gerekir. Bir hak veya hürriyetin özü, onun vazgeçilmez unsuru, dokunulduğu takdirde söz konusu hürriyeti anlamsız kılacak olan aslı çekirdeğidir.

93_ Ölçülülük ilkesi nedir? Temel hak ve hürriyetlerin sınırlanmasında sınırlama aracının amacı gerçekleştirmeye elverişli olması ve araç ile amaç arasında ölçülü bir oranın olmasıdır

94_ 1982 Anayasası, temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının durdurulması konusunu Temel Haklar ve Ödevler başlıklı ikinci Kısım'da düzenlenmiştir. Anayasa'nın 15/1. maddesine göre, “Savaş, seferberlik, sıkıyönetim veya olağanüstü hâllerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir”.

95_ İdari yargı adı verilen bu sistem nerede doğmuş? Fransa'da doğmuş ve oradan diğer Kara Avrupa'sı ülkelerine yayılmıştır. Türkiye'de de yüzyılı aşkın bir süredir uygulanmakta olan sistem budur.

96_ Türkiye'de Danıştay nedir? İdari yargı sisteminin en üst merciidir. Danıştay, idari davaların bir kısmında ilk ve son inceleme mercii, bir kısmında ise son inceleme (temyiz) merciidir.

97_ kimler yargı denetimi dışındadır? Buna göre, “Cumhurbaşkanının tek başına yapacağı işlemler ile Yüksek Askeri Şuranın

kararları yargı denetimi dışındadır”.

98_ Kamu denetçileri neyle ilgilendirir? “Herkes, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkına sahiptir. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bağlı olarak kurulan Kamu Denetçiliği Kurumu idarenin işleyişiyle ilgili şikâyetleri inceler. Kamu Baş denetçisi Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından gizli oyla dört yıl için seçilir.

99_ kanuni hakim güvencisi nedir? “Hiç kimse, tabii hâkiminden başka bir merci önüne çıkarılamaz. Bir kimseyi tabii hâkiminden başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz

100_ Ölüm cezası ne zaman kaldırıldı? Ancak 22.05.2004 tarihinde 5170 sayılı Kanun’la Anayasa’da yapılan değişiklikle ölüm cezası kaldırılmış, 38/10. ve 38/son hükümleri aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir: “Ölüm cezası ve genel müsadere cezası verilemez. Uluslararası Ceza Divanına taraf olmanın gerektirdiği yükümlülükler hariç olmak üzere vatandaş, suç sebebiyle yabancı ülkeye geri verilemez.

101_ Hâkimler neye göre karar verirler? Anayasaya, kanuna ve hukuka uygun olarak vicdani kanaatlerine göre hüküm verirler

102_ Anayasa Mahkemesi, kazanılmış bir haktan söz edilebilmesi için, iki şartın varlığını aramaktadır:

- ✓ Hakkın, edinildiği anda yürürlükte olan kurallara uygun şekilde ve
- ✓ “bütün sonuçlarıyla fiilen” elde edilmiş olması gerekir.

103_ Sosyal Devlet nedir? Devletin toplumsal barışı ve adaleti sağlamak üzere sosyal ekonomik yaşama etkin müdahalesini gerekli gören devlet anlayışıdır

104_ Jandarma Devlet nedir? Devletin görevlerini iç ve dış güvenliği sağlamakla sınırlayan ve sosyo ekonomik yaşama müdahalesini zararlı sayan devlet anlayışında

105_ Devletin olumsuz edimini gerektiren nelerdir? (sendika, grev ve toplu sözleşme, ücretli tatil hakları gibi),

106_ Devletin olumlu bir edime ihtiyaç gösteren nelerdir? (eğitim, sağlık, konut ve sosyal güvenlik hakları gibi) haklardır.

107_ şekli Hukuki Eşitlik nedir? Kanunların genel ve soyut nitelik taşıması, yani kapsadığı herkese eşit olarak uygulanmasıdır.

108_ Maddi Hukuki Eşitlik nedir? Aynı durumda bulunanlara haklarda ve ödevlerde, yararlarda ve yükümlülüklerde, yetkilerde ve sorumluluklar ile fırsatlarda ve hizmetlerde eşit davranılmasıdır.

109_ Pozitif Ayrımcılık: Toplumda sosyal, ekonomik ve fiziksel nedenlerle dezavantajlı durumda olan birey ve gruplar lehine ayrımcılık yapılmasıdır